

ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้ารับการรักษาด้วยศาสตร์การแพทย์แผนจีนของผู้ป่วยที่รับบริการจาก
โรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติ อำเภอเฉลิมพระเกียรติจังหวัดนครราชสีมา

Factors Affect the Decision of Patients to Receive the Treatment with Chinese
Traditional Medicine in Chaloe Phra Kiat Hospital,
Amphoe Chaloe Phra Kiat, Nakhon Ratchasima Province.

ศรัณย์ อินทกุล¹

ศลิษา เจริญสุข²

ลัดดา น้อยไพล³

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพฤติกรรมการเข้ารับการรักษาด้วยศาสตร์การแพทย์แผนจีนของผู้ป่วยที่รับบริการจากโรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติ 2) ศึกษาส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้ารับการรักษาด้วยศาสตร์การแพทย์แผนจีนของผู้ป่วยที่รับบริการจากโรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติ 3) ศึกษาปัญหาจากการใช้บริการด้วยศาสตร์การแพทย์แผนจีนของผู้ป่วยที่รับบริการจากโรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 80 คน ที่เข้ารับบริการในโรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งได้มาโดยการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ, \bar{X} , S.D.

ผลการวิจัยพบว่า

1. พฤติกรรมการเข้ารับการรักษาด้วยศาสตร์การแพทย์แผนจีนของผู้ป่วยที่รับบริการจากโรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติ ผู้ตอบแบบสอบถามมีการเข้ารับบริการฝังเข็มมากกว่า 5 ครั้งต่อเดือน มาใช้บริการฝังเข็มเพื่อรักษาโรคหรืออาการปวดเมื่อยตามตัว นอกจากมาฝังเข็มเพื่อมารักษาโรคแล้วยังมาฝังเข็มเพื่อสุขภาพ โดยได้ข้อมูลรับข่าวสารเกี่ยวกับการฝังเข็มจากการพูดปากต่อปาก ซึ่งบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการเข้ามารับบริการฝังเข็ม คือ ตัวผู้เข้ารับบริการเอง และสาเหตุหลักที่ตัดสินใจเข้ารับบริการฝังเข็ม คือ มีบุคคลอื่นแนะนำหรือส่งเสริมให้มารับการฝังเข็ม

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้ารับบริการด้วยศาสตร์การแพทย์แผนจีนของผู้ป่วยที่รับบริการจากโรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติ ปัจจัยด้านบริการ อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ ปัจจัยด้านสถานที่ อยู่ในระดับมาก และปัจจัยด้านราคา อยู่ในระดับน้อย

3. ปัญหาจากการใช้บริการด้วยศาสตร์การแพทย์แผนจีนของผู้ป่วยที่รับบริการจากโรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติ ผู้ป่วยมาไม่ตรงตามที่แพทย์นัดทำให้การรักษาไม่ต่อเนื่อง

คำสำคัญ: ปัจจัย การตัดสินใจ การรักษา ศาสตร์การแพทย์แผนจีน

¹ อาจารย์ คณะการแพทย์แผนจีน วิทยาลัยนครราชสีมา

² อาจารย์ คณะบริหารธุรกิจ วิทยาลัยนครราชสีมา

³ ผู้ช่วยวิจัย

Abstract

The research was about factors affect the decision of patients to receive the treatment with Chinese traditional medicine in Chaloe Phra Kiat hospital, Amphoe Chaloe Phra Kiat , Nakhon Ratchasima province. The purposes were 1) to study the behavior admitted by Chinese traditional medicine of patients who receive services from Chaloe Phra Kiat Hospital, 2) to study the marketing mix that influence the decision to receive the treatment with Chinese traditional medicine of patients who receive services from Chaloe Phra Kiat Hospital Hospital, 3) to study the problem from using the service traditional Chinese medical science of patients who receive services from Chaloe Phra Kiat Hospital. This research is a survey research. Rating Scale questionnaire was used as the research instrument. The sample was 80 patients in Chaloe Phra Kiat Hospital who receive the treatment with Chinese traditional medicine. Statistical methods used to analyze data were percentage, \bar{X} , SD.

The results showed that: 1) behavioral to **receive** the treatment with Chinese traditional medicine the patients of Chaloe Phra Kiat Hospital Respondents were more than five times per month, for acupuncture services to use acupuncture to cure their pain or their body ache. In addition, acupuncture to treat disease, and acupuncture also for healthy. Speaking buzz was the way that the patients get information about acupuncture. The person who influenced the decision to accept acupuncture was the patients who receive the treatment, and the main reason decided to get acupuncture services were recommended or encouraged by others to acupuncture therapy. 2) factors affecting the decision to attend the service with the Chinese traditional medicine of patients who receive services from Chaloe Phra Kiat hospital, the service factor was at the highest level, the minor factor was location at high level, and the price factor at a low level. 3) The problem from using the service Chinese traditional medicine of patients who receive services from Chaloe Phra Kiat hospital. Patients do not need to make an appointment at the doctor's treatment is ongoing.

Keywords: factors, decisions, treatments and Chinese traditional medicine.

บทนำ

การแพทย์แผนจีน หมายถึง การแพทย์แผนโบราณของชาวจีนซึ่งเป็นการแพทย์ที่มีประวัติการใช้ในการรักษาในชาวจีนยาวนานมากกว่า 5,000 ปี และมีทฤษฎีสมบูรณ์ที่สุด โดยมีองค์ประกอบหลักคือ การวินิจฉัยหรือการบอกโรค การรักษาด้วยการฝังเข็ม การใช้ยาสมุนไพร การนวดทุยหนา ชี้กงและอาหารที่เป็นยา การแพทย์แผนโบราณจีนกำเนิดชนเผ่าที่อาศัยบริเวณแถบแม่น้ำเหลืองของจีน โดยมีการคิดค้นทฤษฎีและพัฒนาเพิ่มขึ้นในแต่ละยุคสมัยอย่างต่อเนื่อง จนเกิดแพทย์จีนที่มีชื่อเสียงจำนวนมากและเกิดสำนักแพทย์และตำราแพทย์ศาสตร์ที่สำคัญจำนวนมากมาย การแพทย์แผนโบราณของจีนนอกจากการแพทย์ของชาติอื่นแล้ว ยังมีการแพทย์โบราณของชนชาติส่วนน้อยต่างๆอีกมากมาย เนื่องจากความแตกต่างกันในภูมิประเทศและวัฒนธรรมที่สำคัญๆ ที่ได้รับการรับรองจากรัฐบาลจีน ได้แก่ การแพทย์ชนชาติมองโกลเลีย การแพทย์ชนชาติทิเบต การแพทย์ชนชาติอุยกูร์ การแพทย์ชนชาติจ้วง การแพทย์ชนชาติไต การแพทย์ชนชาติเกาหลี่ การแพทย์ชนชาติอี การแพทย์ชนชาติลาหู่ การแพทย์ชนชาติแม้ว และการแพทย์ชนชาติเอ้อ หลุนซุน เป็นต้น โดยมีระบบทฤษฎีการแพทย์ที่เอกลักษณ์ของตนเอง แต่ในบางชนชาติก็เหลือตำราแพทย์แผนโบราณเพียง

จำนวนน้อย และกระจัด กระจาย บางชนชาติก็ไม่มีบันทึกทางลายลักษณ์อักษร เหลือเพียงใบสั่งยาหรือวิธีการตรวจรักษาต่างๆ

การแพทย์แผนจีนได้แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ ศตวรรษที่ 3 โดยพ่อค้าชาวจีน ซึ่งปรากฏหลักฐานแน่ชัดในสมัยสุโขทัย อันตรงกับสมัยราชวงศ์หยวนและหมิงของจีนเรื่อยมา และปัจจุบันกระทรวงสาธารณสุขได้รับรองการแพทย์แผนจีนให้เป็นส่วนหนึ่งของการประกอบโรคศิลปะ ที่ต้องมีการรับรอง การขึ้นทะเบียน และการรับใบอนุญาตในการประกอบวิชาชีพ (วารสารสำนักการแพทย์ทางเลือก : 2556)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเข้ารับการรักษาด้วยศาสตร์การแพทย์แผนจีนของผู้ป่วยที่รับบริการจากโรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติ อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.นครราชสีมา
2. เพื่อศึกษาส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้ารับการรักษาด้วยศาสตร์การแพทย์แผนจีนของผู้ป่วยที่รับบริการจากโรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติ อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.นครราชสีมา
3. เพื่อศึกษาปัญหาจากการใช้บริการด้วยศาสตร์การแพทย์แผนจีนของผู้ป่วยที่รับบริการจากโรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติ อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.นครราชสีมา

วิธีดำเนินการวิจัย

ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้ารับการรักษาด้วยศาสตร์การแพทย์แผนจีนของผู้ป่วยที่รับบริการจากโรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 80 คน ที่เข้ารับบริการในโรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งได้มาโดยการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling)

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ, \bar{X} , S.D.

สรุปผลการวิจัย

1. กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 58.75) มีอายุระหว่าง 31 - 40 ปี (ร้อยละ 26.25) มีสถานภาพสมรส (ร้อยละ 58.75) สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา/ปวช. (ร้อยละ 45.0) มีอาชีพเกษตรกร (ร้อยละ 38.75) มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 10,001 - 15,000 บาท (ร้อยละ 52.5)

2. พฤติกรรมการเข้ารับบริการการแพทย์แผนจีนในโรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา พบว่ามีการเข้ารับบริการฝังเข็มมากกว่า 5 ครั้งต่อเดือน (ร้อยละ 67.5) ซึ่งมาใช้บริการฝังเข็มเพื่อรักษาโรคหรืออาการปวดเมื่อยตามตัว (ร้อยละ 72.5) นอกจากมาฝังเข็มเพื่อมารักษาโรคแล้วยังมาฝังเข็มเพื่อสุขภาพ (ร้อยละ 72.5) ซึ่งได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการฝังเข็มจากการพูดปากต่อปาก (ร้อยละ 81.25) บุคคลที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการเข้ามาใช้บริการฝังเข็ม คือ ตัวผู้เข้ารับบริการเอง (ร้อยละ 68.75) และสาเหตุหลักที่ตัดสินใจเข้ารับบริการฝังเข็ม คือ มีบุคคลอื่นแนะนำ (ร้อยละ 72.5)

3. ค่าเฉลี่ยปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้ารับบริการด้วยศาสตร์การแพทย์แผนจีนของผู้ป่วยที่รับบริการจากโรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.75$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ปัจจัยด้านบริการมีผลต่อการตัดสินใจเข้ารับบริการด้วยศาสตร์การแพทย์แผนจีนของผู้ตอบแบบสอบถามโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.34$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ผู้ตอบ

แบบสอบถามให้ความสำคัญสูงสุดกับการให้การต้อนรับของผู้ให้บริการ ($\bar{X} = 4.76$) ปัจจัยด้านราคามีผลต่อการตัดสินใจเข้ารับบริการด้วยศาสตร์การแพทย์แผนจีนของผู้ตอบแบบสอบถามโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.18$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญสูงสุดกับราคาเหมาะสมกับคุณภาพ ($\bar{X} = 4.45$) ปัจจัยด้านสถานที่ที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้ารับบริการด้วยศาสตร์การแพทย์แผนจีนของผู้ตอบแบบสอบถามโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.12$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญสูงสุดกับความเหมาะสมในทำเลที่ตั้ง ($\bar{X} = 4.51$) และปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาดมีผลต่อการตัดสินใจเข้ารับบริการด้วยศาสตร์การแพทย์แผนจีนของผู้ตอบแบบสอบถามโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.34$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญสูงสุดกับมีการโฆษณาทางสื่อต่างๆ ($\bar{X} = 3.78$)

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

1. ข้อมูลพื้นฐานของผู้ป่วยที่มารับบริการจากโรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา จากการศึกษพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 31 – 40 ปี สถานภาพสมรส สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา/ปวช. ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 10,001 – 15,000 บาท

2. พฤติกรรมการของผู้ป่วยที่มารับบริการจากโรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เข้ารับบริการฝังเข็มมากกว่า 5 ครั้งต่อเดือน ซึ่งมาใช้บริการฝังเข็มเพื่อรักษาโรคหรืออาการปวดเมื่อยตามตัว นอกจากมาฝังเข็มเพื่อมารักษาโรคแล้วยังมาฝังเข็มเพื่อสุขภาพ ซึ่งได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการฝังเข็มจากการพูดปากต่อปาก บุคคลที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการเข้ามารับบริการฝังเข็ม คือ ตัวผู้เข้ารับบริการเอง และสาเหตุหลักที่ตัดสินใจเข้ารับบริการฝังเข็ม คือ มีบุคคลอื่นแนะนำ ซึ่งสอดคล้องกับความพึงพอใจของผู้บริโภคตามคำกล่าวของ คอตเลอร์ (Kotler, 2003) ที่ว่าระดับความพึงพอใจของลูกค้าจะเกิดจากความแตกต่างระหว่างผลประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ และความคาดหวังของบุคคล การคาดหวังของบุคคลเกิดจากประสบการณ์และความรู้ในอดีตของผู้ซื้อ ส่วนผลประโยชน์จากคุณสมบัติผลิตภัณฑ์หรือการทำงานของผลิตภัณฑ์เกิดจากนักการตลาดและฝ่ายอื่นๆที่เกี่ยวข้องจะต้องพยายามสร้างความพึงพอใจให้กับลูกค้า โดยพยายามสร้างคุณค่าเพิ่ม และสอดคล้องกับแนวคิด “พฤติกรรมของผู้บริโภค” ของศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ (2541 : 124 -125) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมผู้บริโภค (Consumer behavior) หมายถึง การกระทำของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดหาให้ได้มาแล้วซึ่งการใช้สินค้าและบริการ ทั้งนี้หมายถึง กระบวนการตัดสินใจ และการกระทำของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการซื้อและการใช้สินค้า การศึกษาพฤติกรรมของผู้บริโภค เป็นวิธีการศึกษาที่แต่ละบุคคลทำการตัดสินใจที่จะใช้ทรัพยากร เช่น เวลา บุคลากร และอื่นๆ เกี่ยวกับการบริโภคสินค้า ซึ่งนักการตลาดต้องศึกษาว่าสินค้าที่เขาจะเสนอนั้น ใครคือผู้บริโภค (Who?) ผู้บริโภคซื้ออะไร (What?) ทำไมจึงซื้อ (Why?) ซื้ออย่างไร (How?) ซื้อเมื่อไร (When?) ซื้อที่ไหน (Where?) ซื้อและใช้บ่อยครั้งเพียงใด (How often)

3. ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้ารับการรักษาด้วยศาสตร์การแพทย์แผนจีนของผู้ป่วยที่มารับบริการจากโรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.57$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านบริการอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.34$) ด้านราคาอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.18$) ด้านสถานที่อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.12$) และด้านการส่งเสริมการตลาดอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.34$) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ภนิดา วามนตรี (2547) ศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจคุณภาพการบริการคลินิกแพทย์แผนไทย โรงพยาบาลนนทเวช ผลการศึกษาพบว่า ผู้ป่วยมีความพึงพอใจคุณภาพการบริการ คลินิกแพทย์แผนไทย โรงพยาบาลนนทเวช โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุดทั้ง 5 ด้าน ถ้าพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านความเชื่อถือได้ ด้านการตอบสนองผู้ป่วยอย่างรวดเร็วและด้านการเข้าถึงจิตใจผู้ป่วย ผู้ป่วยมีความพึงพอใจคุณภาพการบริการอยู่ในระดับทุกรายข้อ ส่วนด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการผู้ป่วยมีความพึงพอใจคุณภาพการบริการอยู่ในระดับมากที่สุด

ในรายข้อความทันสมัยของอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ คลินิกเป็นระเบียบ สะอาด เรียบร้อย การแต่งกายของเจ้าหน้าที่ สะอาด สุภาพเรียบร้อย และควมมีอัธยาศัยไมตรีให้การต้อนรับด้วยใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใสของเจ้าหน้าที่ ส่วนรายข้ออื่นผู้ป่วยมีความพึงพอใจคุณภาพบริการอยู่ในระดับปานกลาง ในด้านความมั่นใจ ผู้ป่วยมีความพึงพอใจคุณภาพการบริการอยู่ในระดับมากเกือบทุกรายข้อ ยกเว้นรายข้อความปลอดภัยในคลินิก เช่น ป้ายแสดงทางออกหนีไฟ ราวจับ ป้องกันการลื่นหกล้ม ผู้ป่วยมีความพึงพอใจคุณภาพการบริการอยู่ในระดับปานกลาง

4. ปัญหาจากการใช้บริการด้วยศาสตร์การแพทย์แผนจีนของผู้ป่วยที่รับบริการจากโรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติ ผู้ป่วยมาไม่ต้องตามที่แพทย์นัดทำให้การรักษาไม่ต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้

1. ในการวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกลุ่ม ดังนั้นควรเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่กว่านี้

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้ารับบริการการแพทย์แผนจีน เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของปัจจัยทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกเข้ารับบริการในโรงพยาบาลต่างๆที่หลากหลาย นำมาเปรียบเทียบกับผลการศึกษาในครั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ดีที่สุด ที่จะนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาด

2. ข้อมูลจากการวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการทำศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเลือกใช้บริการแพทย์แผนจีนในโรงพยาบาลต่างๆได้

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข. (2551). **ศาสตร์การแพทย์แผนจีนเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโณงพิมพ์ องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์.
- จิราพัชร บุษภาพ. (2549). **ความคาดหวังของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครต่อการใช้บริการแพทย์แผนจีนในสถานพยาบาล ประจำปีพุทธศักราช 2549**. งานวิจัยสาขาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.
- โชษิตา แก้วเกษ. (2552). **คุณภาพบริการตามความคาดหวังและที่ได้รับจริงของผู้รับบริการแพทย์แผนจีนศูนย์การแพทย์กาญจนาภิเษก มหาวิทยาลัยมหิดล**. การค้นคว้าอิสระสาธาณสุขศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาสาธาณสุขศาสตร์ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ดนิตา อินต๊ะมูล. (2550). **พฤติกรรมการใช้บริการแพทย์ทางเลือกของผู้ป่วยที่รับบริการจากโรงพยาบาล ในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย**. การค้นคว้าอิสระบริการธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. (2541). **การบริหารการตลาดยุคใหม่**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธีระฟิล์มและไซเท็กซ์ จำกัด.
- สำนักงานแพทย์ทางเลือก. (2556). **วารสารสำนักงานแพทย์ทางเลือก**. ปีที่6
- Miss Tan XuePing. (2551). **ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการแพทย์แผนจีนในโรงพยาบาลหัวเฉียว**. การค้นคว้าอิสระ บริการธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ (การจัดการทั่วไป) มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.